

Las últimas páginas van dedicadas a su Oquendo natal conteniendo una descripción del pueblo y de su caserío y un canto a la valía de sus hombres y a su condición de euskaldunes:

*Okondoko erria,
da euskaldun bere izatia...*

La obra tiene un final brusco, dando la impresión de quedar truncada e inacabada. Cuando se escribían las últimas líneas, según parece leerse con alguna dificultad por obra de la polilla, debía de correr el año 1844.

Tres años más tarde, el 5 de mayo de 1847, moría en Abando, su pueblo de adopción, el hombre que tantos planes había concebido para el bien del pueblo vasco y para el resurgimiento de su lengua. Si los planes no prosperaron, acháquese, no a la inviabilidad o falta de sentido realista de los planes, sino más bien a las luchas fratricidas que se habían iniciado ya y habrían de absorber la atención y energías de sus paisanos.

José Pablo de Ulibarri, que se adelantó a tantas iniciativas que aún pugnan por abrirse paso, promotor de la escuela vasca y aun del proyecto de crear una Academia de la Lengua Vasca, bien ganado tiene el derecho a este recuerdo que la Academia Vasca, ya fundada y con 50 años de existencia, le dedica hoy ante sus paisanos en esta Alava que le vio nacer.

Bilbon, 1969-VII-10ean

EUSKALTZAINBURUAREN HITZAK

Jaun ta Andreok

Gure Euskaltzaindiaren gaurko jai au, D. Julio de Urkixo zarenaren omenez egin nai degu; merezi ere bai bait zuan Deustu'ko seme argi ark, Bilbao batean au bezelako omen-aldi bat berari opatzea.

Itz-aldi cderrik entzungo dezute laister, gai oni buruz. Baiñan nik ere, gaur Euskaltzainburu naizenez, eta D. Julio bera apur bat ezagutu nuanez, nik ere zerbait esan nai nuke.

Bestek esan bear dizutenik, nik lardaskatu gabe mintza nai nakizute —edo-ta al dan gutxienik lardaskatuaz—. D. Julio'ren lan eder baten alderditxo bat ukituko det bakarrik: bere «Riev» bikaiñaren alderditxo bat, guk ere gure euskal-lanetarako berarengandik zerbait on ikasi dezagun.

* * *

«Riev», *Revista Internacional de Estudios Vascos*, D. Julio'ren egitada berezi, berarizko, berebiziko bat izan zan; nortasun aundiko ta begi-argidun euskaldun bizkaitar baten egitada. Erderaz «gesto prócer» eta «gesto de vasco clarividente» esango litzakena.

D. Julio de Urkixo'k eta D. Resurrección María Azkue'k ba zuten biok, gauza askotan, elkarren antz. Biok bizkaitar geniodun, titan-genio-dun, azaltzen zaizkigu euskal-lanetan; bizkaitar-geniodun, beste askok, —besterik geienak— «askoren artean» egiten dutena, bizkaitar batek «berak bakarrik asi, ta berak bakarrik garatu». Genio bizkaitarra.

Askotan esan oi degu, eta egia ere ba da, Izkuntza baten Iztegi osoa, ez dala izan oi, gizon bakar baten lana, lagun-arte baten, ekipo baten lana baizik, erderazko Iztegia, *Real Academia Españolak* askoren artean egiña dan bezela; eta berdin bide bait da frantzesekoa ere.

Azkue'k, ordea, berak bakarrik, bere eskuz egin zuan bere Iztegi bikaiña, eta berak bere boltxikotik argitaldu gaiñera. Berdin egin bait zuan beste bere «titan-lan» dan Kantutegiarekin ere: berak bere eskuz bildu, erririk-erri, Kantutegi arrigarri ori osatzen duten «milla ta bat» abestiak ere...

Nortasun aundiko egitada, benetan «gesto prócer» esango gendukeana.

* * *

Bide ber-beretik ibilli zan gure D. Julio de Urkixo ere, bere «Riev», *Revista Internacional de Estudios Vascos* ekin.

Revista-kontuan —estudiotarako Aldizkari-kontuan, alegia— aldizkaria bera sortu baiño leenago, lagun-arte bat osatu oi da, sortu bearreko Aldizkaria eratu, argitaldu eta zabalduko duan lagun-arte bat. Gure artean ere, Urkixo Jauna arte, ola oitu izan da. Donostiar

Aldizkari «Euskal-erria» ola sortu zan. José Manterola izan zuan Zuzendari, baiñan Aldizkaria 1880'gn inguruan sortu zuana, «Consistorio de Juegos Florales Euskaros» izan zan.

Berdin gertatu bait zan, gero —«Euskal-erria» Aldizkariari, berrogei bat urteren buruan, bere leengo giroa, bere arnas aundia gutxituta— Aldizkari berri bat sortu bear izan zanean ere: Bazkun berri batek, «Euskal-esnaleak» sortu zuala «Euskal-erriaren alde». Gregorio Mujika izan zan Zuzendari; baiñan Bazkun bat izan zan sortzalle ta jabe: «Euskal-esnalea»-Bazkuna, donostiar eta tolosar jaun adoresuz batez ere, osatutako Bazkun langille-langillea...

Berdin gertatu bait zan Bilbao'n ere, beste Aldizkari burruka-zale batekin: «Euzkadi» rekin. Eta berdin baita Baiona'n ere «Gure Herriarekin», etab. Guztiok beti, sortzalle ta eusle, Bazkun bat, lagun-arte bat izan dutela.

Baiñan, berriz ere, leen aipatu ditugun bi titan bizkaitarrak izan genituan, lege orren bereizkuntz, «berak bakarrik» beren kontura olako Aldizkari bana sortuaz: Azkue ta Urkixo, berriz ere; Azkue, bere «Euskalzalea»-Aldizkari itxuraz xotill, baiñan eragitez azkar izandako «Euskalzalea»-sortuaz; eta Urkixo Jauna, bere «Riev», *Revista Interlacional de Estudios Vascos* sortuaz.

* * *

Don Julio, bere aldetik, egitada ontan, oso «Jaun» eta «Zaldun» azaldu zitzaigun.

«Boltxikoz», ba zezakean —bear ere baita, ortarako boltxiko iori ta mukuru—. Urkixo Jauna, jaun aberatsa zan. Familiako egoerak ere laguntzen zion, bere txanponak lan ortan arraixkatzen. Besteren batek, olako boltxiko ioria, *yate* bat erosten erabilliko zuan; edo-ta, Diputadu ateratzeko, auteskunde-burruka batzuetan parra-parra eralkiko zuan. Don Julio'k, beste bide bat eman zion bere diruari: «Riev» sortu zuan; baiñan ez bere burua goratzeko, Euskeraren on aundirako baizik.

* * *

D. Julio'k, bere begi argiz, eusko-kulturaren soroan utsune bat ikusten zuan. Iñoren errutrik gabe esan bait liteke, utsune ori ba zala: ots, Euskeraren auzia, «erritxiki-auzi» biurtzeko arraixkua, ale-

gia: erritxiki-auzi, orube ta zabal-une estu ta urridun gauza. Euskeraren auzia, euskaldunen arteko auzi romantiku, oso romantiku, baiñan bere-baitan bilduegi, eta ez ain eragille biur zitekean... Eusko-ikaskuntzai, euskal-estudioai, «internacional»-jitea eman bearra zegon: ori zan D. Julio'ren begi argi, zorrotzak ikusten zuana: gure ikaskuntzari giro «internacional» eman bearra...

Bera zan, ura, benetan internacional. Bere bizikeraz eta bere izaeraz. Paris bazan, Viena bazan, Berlin bazan, Londres bazan, guzietan zuan sarrera ta arrera. Eta an-aietako euskaltzaleak —bai bait ziran, dakizuten bezela, Humboldt batengandik onuntz— an-aietako euskaltzaleak ezagutzen eta tratatzen zituan: zala Schuchardt, zala Dongson, zala Vinson, zala Eis, zala Ulhembeck, zala Gavel: zein ez? Guzti aien euskal-jakinduriari erreten bat, urbide bat ipiñi bearra zegon, kategori eder bateko Aldizkari baten bitartez... Euskeraren on aundirako...

Eta, esan-da-egin, berealako batean erantsi zizkion eskuak lanari...

Guzti ura etzan izan amets bat, amets zoro bat. Or daude 40 tomo eder, *Revista Internacional de Estudios Vascos*, beste ainbeste urteren buruan argitalduak, lan bikaiñez ornituak, euskeraz, frantsez, alemanez, inglez... 40 urteren buruan, 1907'tik onuntz —Europako Gerra Aundia bitarteko— gure gerra arte argitalduak: 40 tomo.

* * *

Utsune bat aipatu dizuet leentxuago; Euskeraren arraixku bat; Euskeraren auzia txikiegi egiteko arraixkua.

Baiñan, nik uste, D. Julio'k etzuala bere egitekoa egin, arraixku orrengatik bakarrik, ezta «orrengatik bereziki» ere; Euskerarentzako bentaja eder bategatik baizik. Berak gauza artan etzuan «ezetzera» jokatu, «baietz» eder batera baizik. Ikusten bait zuan, nolako iritzi ta giro ederra zegon Europa'n gure Euskerarentzako (emen, gure inguruan, bestelako giro kaxkarra izan arren). Giro europar eder ori eskuratu nai izan zuan, Euskeraren onerako.

Etzuan jokatu, beste iñoren kontrako ere, besteren lanak mendratze-agatik, alegia; ezta iñolako bere alderdiren alderako ere; guztion probetxurako garbi-garbi baizik. Eta, izan ere, ala izan zanik ezin lezake iñork ukatu. Gai ontan ez nua ezer esatera, auxe beste

rik: gaur dan egunean, Euskerari buruz, zerbait jakin nai duan orok, D. Julio'ren «Riev» era jotzen duala, iturririk garbienera bezela...

* * *

Ondo bete zuan D. Julio'k, bere egun aietako zer-egia. Garai-ari zegokiona. Europa'ra begira egin bear zana.

Gaur daukagun giroak guri, bear bada, beste gauza bat eska-tzen digu. Euskeraren iraupena, Euskeraren bizia degu gaurko pro-blema. Euskerari, gure baserrietan, gure kaleetan bizirik iraunerazte-ko, euskaldunoi euskeraz mintzaerazteko, euskeraz irakurrerazteko, eta euskeraz idazterazteko problema...

Orregatik gaurko giroan esaera eta slogan au daukagu guztiok ahoan: «Euskaldunai euskeraz», «Euskaldunok euskeraz». Orrega-tik gaur, ezer-bada-ta, Euskerari iraunerazteko Ikastolak sortzea degu problema; Ikastolak eta Aldizkariak: leen «Argia» ta «Ekin» ta «Eskualduna» bezela, orain «Zeruko Argia» Donostia'n, eta «He-rrria» Bayona'n... eta «Anaitasuna» Bilbao'n; eta berdin *ad usum privatum*'go aldizkaritxoak Seminario ta Fraidetegietan: dala «Ya-kin», dala «Laiaketan», dala «Arnas», dala «Bidez»... Ots, euske-razko liburuak, euskerazko argitaldariak... Euskeraz itz-egin, euske-raz irakurri, euskeraz idatzi; itz batean, «Euskalduna alfabetizatu». Eta pozik asko esan bait dezakegu, gaur zerbait egin dala, eta bide onetik goazela gai ontan.

Ala ere, ezin esan dezakegu, «Riev» en bideak era-bat utzi egin bear ditugunik; «Internacional» bideak, alegia; ots, Europa'ren bideak.

Euskeraren problema, Europa'ren problema izango da beti; Gi-zadi osoaren problema... «Onu» ren eta «Unesco» ren problema dala esan bait dezakegu, eta Internacional guztien problema, Giza-kulturaren problema sakon eta miña dan ezker. Europa'k ezin bait lezake bertan beera utzi gure Euskeraren problematika, gure Eus-kerera maitea Europako izkuntzarik zaarrena izanik. Eta alde ortatik, ain zuzen, gaur dan egunean, orregatik dauka gure Euskaltzaindiak eraturik, datorren udazkenerako, Espaiña'ko Izkuntza txiki guztien *Symposium* zabal bat Nafarroan.

* * *

Gauzaren «internacional» «Laterrien arteko» izateari dagokion aldetik ori.

Beste orrenbeste esan bait dezakegu —eta bukatzera noa— «Riev» ek «Estudios» dion orren aldetik ere.

Estudio, «Ikaskuntza», «Eusko-Ikaskuntza», alegia. Euskeraren Teorika, *Lingüística*. Bide au ere ez bait dezakegu esan, gaur bide «superatua», atzean gelditutako bidea, bide «desfasatua» danik. Ikaskuntza baten «planificacio» on baten barruan, teoriak beti bear du leku, praktikaren aldamenean. Teoriak ez dio iñoiz kalterik egin praktikari. Teoriak osatu egiten du praktika.

* * *

Eta ez noa ezer geiago esatera.

Orixe zan, esan bear nizutena nere itzalditxo ontan: Ikasgai bikain bat ematen digula guztiori, gaur emen omen-aldi ta goratzaire egiten diogun D. Julio de Urkixo Jaunak, bere *Revista Internacional de Estudios Vascos* en bitartez.

DISERTACION DE DON JUAN RAMON DE URQUIJO

Constituye para mí, dada mi doble condición de vizcaíno y sobrino carnal de Don Julio Urquijo, una grata responsabilidad el honrar, aquí y ahora, la figura vascongada y científica de quien fue académico numerario fundador de la Academia de la Lengua Vasca.

A fuer de vizcaíno he de confesar mi emoción al ocupar precisamente la tribuna donde otro de los míos —mi tío Adolfo, hermano de D. Julio— presentó, siendo Presidente de la Diputación Provincial de Vizcaya, una proposición para crear una Academia de la Lengua Vasca, antecedente inmediato de la Corporación aquí reunida. Y como pariente de Don Julio por tener que referirme, aunque sólo sea por carambola y de una manera breve —ya que en este acto correspondía hablar a mi hermano Ignacio y, por otra parte, no quisiera que mi intervención rebasase en un solo minuto la media hora concedida—, al quehacer considerable en favor de la Bibliografía y la Lingüística vasca de aquel inolvidable D. Julio de Urquijo que dedicó toda su vida a la conservación y salvación de los viejos